

kih obdobjih, ki bi bila imela svoje Cankarje. Avstrijski cenzurni predpisi se od Sonnenfelsa naprej res niso prav nič spremenili, nezadovoljivo pa je bilo tudi ravnanje Govekarja in Govekarjev. Še posebej zato, ker (razveseljivo) Cankarjeva dramatika ni bila tujka za občinstvo. Zlasti mladi so Cankarju ploskali. Pisateljeve odločne izjave in njegova bitka zoper Krpanovo kobilu, vse to je pomenilo jasno narodnostno orientacijo in tudi »evropeizacijo« našega gledališča. Najbrž bi bilo bistveno drugače, če bi bili hkrati sprejeli Cankarjeve drame in pa njegov protest: »Takih stvari, kot so tiste tako imenovane, 'narodne igre' (narodne' le toliko, da se po kmečko kolne v njih), pa jaz nikoli ne bom pisal. Ne le mene, celo mojega peresa bi bilo sram. To se ne pravi občinstvo zabavati, — pravi se, ljudem okus kvariti, s surovimi špasi in s kodrovsko sentimentalnostjo smešiti in skruniti poezijo in dramatiko. Če nameravate potisniti gledališče takó globoko: — jaz vam pri tem delu ne bom pomagal.« — Cankarja niso upoštevali, zapisane težnje po novejši tuji in domači dramatikii so ostale bolj na papirju. Tudi ambicioznejše gledališke sezone, tiste, ki so bile naklonjene slovenski in tuji klasični ter novejši dramatikii, bi bile najbrž bolj pogoste. Prizadevanja posameznikov pa bolj sistematična. (Ne le Govekar, tudi sam Oton Župančič — o tem piše Moravec v zadnjih poglavjih — se je otepal z manj vrednimi gledališkimi besedili.)

Ob osrednji témi, ki povezuje posamezna poglavja, pa vsebuje knjiga še druga razmišljanja. Zanimivi so tudi citati, v katerih je govor o namenu gledališča. Različna so bila mnenja. Eni so pojmovali gledališče kot narodno-prebudno, vzgojno in moralično ustanovo. Drugi so videli v gledališču predvsem zabavišče in kraj za počitek: »Razvedrila je naš delovni rod zelo potreben; po težkem naporu možgan in živcev čez dan postanemo na večer

zmučeni in nemirni, pokoja potrebni, a za pokoj še preveč razburjeni. In prav za to naše stanje bodi gledališče kraj, kjer se človek odpočije in razvedri.« Naloga gledališča je, da »spravi naše jednostranski napete duševne sile zopet v ravnotežje, da dá onemu delu duševne eneržije, ki mora pri naših vsakdanjih opravilih zanemarjen počivati, primerneга opravila in ga ohrani gibčnega«. Redki so poudarjali, naj gledališče »goji tudi umetnost«. Takšna mnenja nam ponovno kažejo, kako visoko je segel Cankar s svojo *umetnostjo*, ki je že sama po sebi odgovarjala na mnoga vprašanja in je pokazala narodnost, humor, modernost, socialnost in kritičnost, pa še globoko človeško prizadetost.

Moravčeva knjiga je torej dragoceno in spodbudno delo. Vse priznanje tudi založbi, ki je omogočila natis razprave, saj je ta v svojem jedru specializirana. Založnik, ki bi imel v mislih predvsem »tržno zabavišče«, bi kaj hitro spregledal avtorjevo skrb za usodo (današnjega) gledališča. Ta skrb je gotovo inspirirala mnoge strani v knjigi!

Mirko Župančič

FRANCE KLOPČIČ, NERAVNODUŠNI DRŽAVLJAN

Klopčičeva knjiga *Neravnodušni državljani* prinaša izbrane spise s področja politike, ekonomije in kulture v dveh delih. Prvi obsega članke iz let med 1923 in 1930, drugi iz let med 1957 in 1973. Vmesno praznino 27 let avtor opravičuje v predgovoru: leta 1930 je France Klopčič emigriral iz Jugoslavije v SZ in se vrnil domov leta 1956. V tem času avtor ni mogel spremljati predvsem političnega dogajanja v do-

France Klopčič, *Neravnodušni državljani* (razčlemba in misli, DZS Lj. 1974, opremila Nadja Furlan, str. 393).

movini, seznanil pa se je z razmerami v SZ. Med leti 1937 in 1945 ga je čistka stalinskih časov pognala v taborišče Uhta, od koder se je lahko vrnil v domovino šele po Stalinovi smrti in doseženi sodni in partijski rehabilitaciji in po sklenitvi konvencije med Jugoslavijo in SZ o vrnitvi vojnih ujetnikov Jugoslovanov v rodne kraje.

Temeljna Klopčičeva postavka, neke vrste *modus vivendi*, je spoznanje, da človek-državljan, ne more in ne sme biti ravnodušen do tega, kar se dogaja v družbi, katere član je on sam (na to opozarja že naslov *Neravnodušni državljani*). Klopčičev smotrni nazor, kakršen se kaže že v njegovih publicističnih začetkih in družbenopolitičnem delovanju, je marksističen. Avtorjeva spoznavanja sveta se že v letu 1923 srečujejo s temeljnimi problemi slovenskega delavskega gibanja, z njegovim razrednim bojem (Misli o rudarskem štrajku leta 1923). Moč buržuaznega razreda je, kot ugotavlja France Klopčič, v Sloveniji še prevelika, da bi si mogel proletarijat priboriti boljše gospodarske razmere in prevladujočo družbeno vlogo. V ospredju avtorjevega publicističnega zanimanja druge polovice dvajsetih let so volitve leta 1925, na katerih je doživel delavsko-kmečki republikanski blok neuspeh v vsej Jugoslaviji (Vzroki neuspehu v volitvah), Trboveljska premogokopna družba (Trboveljska premogokopna družba in slovenska banka), razmerja med razredi in slabšanje položaja delavskega razreda (Nove pregrupacije v delavskem razredu in naša taktika) in več krajših prispevkov, ki so bili prvotno objavljeni predvsem v Edinosti.

Drugi del knjige *Neravnodušni državljani prinaša* Klopčičeve sestavke, ki so bili prvotno objavljeni med leti 1957 in 1973. Avtor večinoma nadaljuje z aktivnim poseganjem v družbenopolitično, ekonomsko in kulturno življenje Slovenije in Jugoslavije, predvsem z razkrivanjem bistva stalinizma

(Jugoslovanski komunizem in stalinizem) s posameznimi spominskimi sestavki (Ob štiridesetletnici brestlitovskega miru, Spomini na ustavni kongres KP v Sloveniji leta 1920, Spomin na 1. junij 1924 v Trbovljah, G. V. Čičerin, ustvarjalec sovjetske diplomacije, Dosežki Sovjetske zveze, Vprašanja stališča), Opaznejša sestavina drugega dela *Neravnodušnega državljana* je Klopčičevo sodelovanje v kulturnih problemih slovenskega naroda (K izjavi Hanzeja Kacianke o koroških Slovencih, Lovro Kuhar in dvajseta leta, Iz kamna kruh, O sovjetski književnosti, Pavel Golia v Rusiji med revolucijo 1917 do 1918, O površnem obravnavanju problemov okoli Maškarade).

Klopčičevi diskusijski prispevki kažejo avtorjevo jasno in dosledno zavze-manje stališč predvsem v jugoslovanskem političnem življenju (Za zgodovinskost, za resnost v boju zoper stalinizem, O internacionalnem in nacionalnem, O federaciji). Ob nekaj obsežnejših recenzijah (Ob branju spominov Mihe Marinka, Temeljita in pogumna presoja) končuje knjigo *Neravnodušni državljani* prikaz Leninovega pomena za Slovence in s tem potrjuje Klopčičevo marksistično usmerjenost, ki ji je ostal zvest od prvih zavestnejših spoznavanj sveta in prvih aktivnih publicističnih poseganj v probleme slovenskega proletariata, prek obsežnega obdobja emigracije do povojne Jugoslavije (Lenin in Slovenci, Leninovo stališče do frakcij v partiji, Lenin in mali narodi, Popačeni Lenin in samoupravljanje).

Klopčičeva prizadevanja, kakršna se nam razkrivajo v vsem povojnem obdobju, uresničujejo že spoznano osnovno življenjsko načelo o nujnosti posameznikovega aktivnega sodelovanja v družbenem, političnem, kulturnem in gospodarskem življenju, zato bi ob posameznih sestavkih komaj lahko vzdržali pregled celote v tistih dimenzijah, ki se kažejo v kontekstu. Oblika ponatisev ohranja veliko dokumentarno

vrednost in omogoča diahron presek Klopčičeve publicistike in v dobršni meri tudi vpogled v avtorjev razvoj stališč in osebnostno rast. Vendar bi bila za bralca sedaj privlačnejša knjiga spominov, ki bi obsegala dobo ne samo avtorjevega aktivnega družbenega življenja med leti 1923 in 1973, marveč tudi leta emigracije. To pa bi bistveno obogatilo bralčevo predstavo o pomembnem družbenem in političnem delavcu Francetu Klopčiču.

M. Z.

PREGLED SODOBNE SLOVENSKE DRAMATIKE

SMILJAN ROZMAN, TRI IGRE

Izbrani so trije teksti, ki jih je javnost lahko spoznala že prej: drama VETER, objavljena leta 1964, igra ZVONOVI, uprizorjena v celjskem gledališču 1972, ter televizijska drama BLAŽ (PREKRŠČEVALEC), ki je bila na sporedu ljubljanske TV leta 1967. Zlasti prvi dve igri sta si tematsko in motivno izredno podobni, po osnovni misli pa se jima pridružuje tudi tretja.

Vse tri igre so zasnovane realistično in temeljijo na psihologiji, pri tem pa kažeta VETER in ZVONOVI že močno groteskno podobo življenja; liki so tipizirani, označeni po položaju ali poklicu, le nosilca idejnega sporočila v drugih dveh imata lastno ime — Nelly, Blaž, v prvi vrsti sta to le Fant in Dekle. V VETRU in ZVONOVIIH gre za precej orwellovsko situacijo, kraj in čas nista določena: ljudje so le kolesje v stroju totalitarne družbe, ujeti v družbeno hierarhijo, ki jo omogoča vseprežemajoči človeški strah pred kaznijo — smrtjo ob najmanjši, tudi nezavedni napaki. Sumljivo in kaznivo pa je vse, kar kakorkoli stopa iz splošnega in priznanega načina vedenja in mišljenja. Župan s stražniki in ovaduhi (Staruha) vlada mestu, ki je popolno duhovno

mrtvilo, vse knjige so zažgali, pred vsakršnim 'vetrom', ki bi utegnil razburkati ta mir, pa so se zavarovali z visokim zidom. Imajo velikansko zabavišče, ki naj preganja misli. Fant in Dekle hrepenita po vetru in se ne pokoravata mestnim predpisom, predvsem pa po svoje mislita ter zagovarjata resnico in pravico. Seveda prideta v ječo, iz nje pa zaradi posebne naloge — mestu grozi ogromna krogla (izkaže se, da je to veter), ki bo podrla obzidje in jo je treba razstreliti. Fant in Dekle, ki jima Župan natveze, da bo brez krogle veter imel prosto pot in da bodo porušili zid, res gresta tja, a stopita v veter in z njim izgineta iz igre. Ljudje, ki jih je zadrževal le strah pred zakoni, so se ob pripovedovanju tega para in spricho bližanja vetra začeli očitno spreminjati, pokaže se, da so potihem vsi dajali prav mladima in tudi sami čakali 'svežih sapic', a ko tadva izgineta, situacija v mestu spet obmiruje in vsi se kameleonsko potuhnejo, 'obrbejo se po vetru'. Edina oseba v drami, ki se spremeni, ki nekako vendarle doživi preobrat v svojem nazoru, je Staruha, vendar je motivacija te spremembe precej banalna, nenavadno hitra in prisiljena: ker ne dobi nagrade za svojo domislico o razstrelitvi, zagrozi Županu z neprijetnimi podatki; preden jo odpeljejo v ječo, pove, da mir mesta stoji na laži in da bo krogla že še prišla z vetrom. Mladi par se je torej rešil v svobodnejši svet, iz sedanje grde stvarnosti pa napovedujejo Staruhine besede lepše, boljše, pravičnejše življenje, ki se avtorju kaže šele v prihodnosti.

Tudi v ZVONOVIIH obračajo ljudje svoje plašče po vetru. Položaj je tu še hujši: potreben jim je le najmanjši Gospodov namig in že se hite ravnati po njem in celo z vsemi silami delovati v novem smislu. Jasno postane celo, da so bolj fanatični od samega gospodarja, v svoji zagnanosti pritirajo Gospodovi uradniki mesto v absurdne situa-